

enes sprog – til at
gtig og doven til at
; dyr. Læs selv hele
verige på ryggen af
udgaver.

Martin Andersen Nexø

af Pelle Erobreren

1906-10

Pelle og hans far Lasse er kommet fra Sverige til Bornholm, hvor de har fået arbejde på Stengården. Arbejdet er et slid og hverdagen hård. Og man har at gøre, som proprietæren bestemmer, og som forvalteren siger. Det gør de fattige landarbejdere da også, bortset fra Erik.

På gården blev alle husmandskonerne stævnet sammen til om eftermiddagen, ungvæget var i løkken, og Pelle løb fra hytte til hytte med budstikken. Han skulle selv gå kvindfolkene til hånde sammen med Lasse, og var henrykt over denne afbrydelse i det daglige; det var en hel fridag for ham.

Ved middagstid kom karlene hjem med de tunge læs sild, der blev væltet ud over stenbroen i den øvre gård omkring posten. Der havde ingen lejlighed været til at slå sig løs i staden, og de var i ondt lune. Kun Mons den abekat gik og grinede over hele ansigtet; han havde været henne hos sin syge mor med pengene til doktor og mikstur, og kom igen i sidste øjeblik med en bylt under armen, i det mest strålende humør. „Det var en mikstur!“ gik han og gentog og slog smæld med tungen – „en fortærende stærk mikstur.“

¹⁵ Han havde haft en hård tårn at bestå med forvalteren,

løkke: indhegnet
stykke mark

budstik: egentlig en
kort stok af træ el-
ler jern, som budet
løb med fra hus
til hus for at give
besked om noget

post: vandpost,
brønd

ondt lune: dårligt
humør

mikstur: medicin

proprieter: en, som
ejer en større gård

klatte: spille, bruge
penge på ligegyldige ting

gællede: fjernede
gæller og indvolde
på fisken

mænge: blande
(her: salt og fisk)

trevent: trægt,
modvilligt

inden han fik lov at gå sit ærinde. Forvalteren var en mis-
tænksom mand, men over for Mons' skælvende tale om, at
det dog ville være for hårdt at nægte en stakkels mand ret til
at hjælpe sin syge mor, var det vanskeligt at holde stand. „Til-
5 med bor hun tæt herved og jeg ser hende måske ikke mere i
dette liv,“ sagde Mons bedrøvet. „Og pengene som jeg fik i
forskud af proprietæren til det samme? skal jeg måske gå og
klatte dem hen i drik, mens hun ligger og har ikke til det bare
brød?“

10 „Nå hvordan havde så din mor det?“ spurgte forvalteren, da
Mons kom halsende i sidste øjeblik.

„Ak hun gør'et så vist ikke længe!“ sagde Mons med dirren
i røsten. Men han strålede over hele ansigtet.

De andre gik og så ondt til ham, mens de læssede silden af;
15 de kunne godt prygle ham for hans svinagtige held. Men det
gik over, da han inde på kamret løste op for bylten. „Det er til
jer fra min syge mor!“ sagde han og trak en dunk brændevin
frem. „Og så skulle jeg jo hilse mange gange, og takke jer fordi
I er så gode ved hendes lille søn.“

20 „Hvor var du henne?“ spurgte Erik.

„Jeg sad oppe i beværtningen på havnebakken hele tiden
for at have et øje med jer; jeg kunne ikke undvære at se jer,
så henrivende tørstige I så ud. At I ikke lagde jer plask ned på
maven og drak af havet alle mand.“ – – –

25 Om eftermiddagen sad husmandskonerne og gårdens piger
om de store sildedynger ude ved posten og gællede silden.
Lasse og Pelle pumpede vand til skylningen og rensede de store
saltkar, som karlene trillede op fra kælderen; to af de ældste
koner havde det betroede hverv at mænge. Forvalteren gik
30 frem og tilbage ved hovedtrappen og røg sin pibe.

Sildelægningen hørte ellers til de fornøjelige arbejder, men
i dag var der misstemning over hele linjen. Kvinderne sladrede
løs under arbejdet, men snakken var ikke uskadelig, den havde
sin adresse – karlene havde sat ondt i dem. Når de lo, lød det
af bagtanke. Karlene måtte kaldes frem og have ordre for hver
35 enkelt ting der skulle udføres; de gik trevent til det og trak sig

ren var en mis-
 nde tale om, at
 æls mand ret til
 olde stand. „Til-
 iske ikke mere i
 ne som jeg fik i
 jeg måske gå og
 ikke til det bare

e forvalteren, da

fions med dirren

æssede silden af;
 e held. Men det
 ylten. „Det er til
 dunk brændevin
 og takke jer fordi

kken hele tiden
 idvære at se jer,
 jer plask ned på

og gårdens piger
 gællede silden.
 rensede de store
 ; to af de ældste
 Forvalteren gik
 øibe.

ge arbejder, men
 inderne sladrede
 idelig, den havde
 Jår de lo, lød det
 ve ordre for hver
 til det og trak sig

straks tilbage til kamrene. Men derinde var de des lystigere, de sang op og morede sig.

„De gør sig til gode de,“ sagde Lasse med et suk til Pelle; „de har en hel dunk brændevin, som Mons havde skjult i sin sild.
 5 Den skal være så ekstra umanerlig god.“ Lasse havde ikke selv smagt den.

De to holdt sig uden for krægleriet – de følte sig for svage. Pigerne havde ikke haft mod til at nægte det ekstra søndagsarbejde, men de var ikke bange for at småsnærte, og fniste ad
 10 ingenting, for at forvalteren skulle tro det var ad ham. Hvert øjeblik spurgte de højt hvad klokken var, eller standsede arbejdet for at lytte over mod karlekamrene hvor det gik stadig lystigere til. Nu og da blev en karl slynget ud i gården indefra; han skrubbete duknakket og grinende ind igen.

15 Efterhånden kom karlene drivende ud; de havde fået huen i nakken nu, og deres blik veg ikke. De stillede sig op i den nedre gård – hængende over stakittet – og betragtede pigerne. Hvert øjeblik spruttede de ud i grin og holdt brat inde, med et forskrækket blik hen til forvalteren.

20 Forvalteren gik frem og tilbage ved trappen, han havde sat piben fra sig og samlet sig mere, da karlene kom ud, han gik og knaldede med en kørepisk og øvede sig i selvbeherskelse. „Om jeg ville, bukkede jeg begge ender sammen på'en!“ hørte han Erik sige højt inde i en samtale. Forvalteren ønskede inderligt,
 25 at Erik ville gøre forsøget; hans muskler lå og brændte sammen under denne utilfredsstillede trang til at udlade sig. Men hans hjerne svælgede i slagsmål, han var i kast med hele flokken og gennemgik alle kampens enkeltheder. Disse kampe havde han gennemlevet så tit, især i den senere tid; han havde tænkt sig ind
 30 i alle vanskelige situationer, og der var ikke et sted på hele Sten- gården, uden at han vidste hvad der dér egnede sig til våben.

„Hvad er klokken?“ spørger en af pigerne højt, vel for tyvende gang.

„Lidt sidere end særken,“ svarer Erik rask.

35 Pigerne ler. „Å snak sig os nu hvad den er?“ udbryder en anden.

krægleri: kævl,
 brokkeri

småsnærte: drille
 eller spotte lidt

duknakket: med
 bøjet hoved og
 rund ryg

at udlade sig: at
 give efter for sine
 følelser

i kast: i gang

klokke: ordspil,
 klokke betyder også
 underskørt

„Lidt sidere end sær-
 ken“: lidt længere
 – eller mere – end
 særken, dvs. skjor-
 ten eller kvinders
 underbeklædning

„Tre kvarter på møllerens pige,“ svarer Anders.

„Å I er nogle narre – kan I nu ikke svare ordentligt. Du Karl Johan?“

„Den er rund!“ siger Karl Johan alvorligt.

5 „Nej alvorlig talt, nu skal jeg sige jer hvad den er,“ udbryder Mons troskyldigt og trækker et stort „koøje“ op af lommen. „Den er –“ han ser skarpt på uret og bevæger læberne efterregnende. „Det var dog som pokkers!“ udbryder han og klasker himmelfalden hånden i stakittet – „den er jo akkurat det samme
10 som i går ved denne tid.“ Spøgen er gammel, men kvindfolkene hviner op af latter – det er jo Mons der siger det.

„Bryd jer ikke om klokken,“ kommer forvalteren og siger. „Se hellere at få arbejdet fra hånden.“

„Nej klokken er for skræddere og skomagere – ikke for ær-
15 lige folk!“ siger Anders halvhøjt.

Forvalteren drejer sig mod ham hurtigt som en kat, og Anders jager armen krum op for hovedet som vil han afbøde et slag. Så spytter forvalteren blot med et hånligt grin og genoptager sin vandring, og Anders står der brændende rød i hovedet,
20 og ved ikke hvor han skal gøre af sine øjne. Han klør sig et par gange i nakken, men det kan ikke bortforklare den besynderlige armbevægelse; de andre står og griner ad ham, der må gøres noget ovenud dristigt for at redde æren. Så haler han op i bukserne og slår en stor fjært, idet han driver ned mod kamrene for
25 at være på den rigtige side. Kvindfolkene hviner op, og karlene lægger hovedet ned på stakittet og ryster af grin.

Sådan gik dagen, med ondskab og drilleri i det uendelige. Om aftenen drev karlene ud for at holde sjov på landevejen og
fortrædige de vejfarende. Lasse og Pelle var trætte og gik tidlig
30 i seng.

„Gudskelov vi har denne dag taget!“ sagde Lasse da han kom under dynen – „det har været en rigtig ond dag. Et Guds mirakel er det at der ikke flød blod, der var en stund da forvalteren så mig ud til det værste. Men Erik ved jo nok, hvor langt det
35 kan gå an at vove sig ud.“

Næste morgen lod det hele til at være glemt, de røgtede

fjært: prut

fortrædige de
vejfarende: drille
eller genere folk på
vejen

unders.
ordentligt. Du Karl

l den er," udbryder
je" op af lommen.
ger læberne efter-
der han og klasker
akkurat det samme
, men kvindfolkene
er det.
forvalteren og siger.

igere – ikke for ær-

som en kat, og An-
n vil han afbøde et
igt grin og genopta-
ende rød i hovedet,

Han klør sig et par
ure den besynderlige
ham, der må gøres
haler han op i buk-
ed mod kamrene for
viner op, og karlene
af grin.

leri i det uendelige.
jov på landevejen og
ur trætte og gik tidlig

de Lasse da han kom
d dag. Et Guds mira-
stund da forvalteren
nok, hvor langt det

de glemt, de røgtede

hestene som sædvanlig, og kl. 6 drog de i marken med deres
leer for at slå noget tredje slæts kløver. De så surøjede, slappe
og utidige ud. Blikdunken lå uden for stalddøren og var tom,
idet de gik forbi sparkede de til den.

5 Pelle hjalp til med silden i dag også, men syntes ikke det var
morsomt længere. Han længtes allerede efter at være ude i det
fri igen med sine kreaturer, her måtte han springe for alle og
enhver. Så tit han turde gjorde han sig ærinde uden for gården,
for så imens gik den tid!

10 Op ad formiddagen bedst som karlene gik og slog den tynde
kløver, slængte Erik sin le så den hoppede syngende over skå-
rene. De andre standsede arbejdet.

„Hvad er det med dig Erik?“ sagde Karl Johan „har du fluer
i hovedet?“

15 Erik stod med sin kniv i hånden og følte på æggen, han hver-
ken hørte eller så. Så vendte han ansigtet opad og frynede mod
himlen, øjnene lå langt inde og virkede ikke, læberne vældede
tykke frem. Han udstødte nogle uforståelige lyde og kom i drift,
op mod gården.

20 De andre stod en stund og fulgte ham med stikkende øjne,
så smed de leen en efter en og satte sig i bevægelse. Kun Karl
Johan blev hvor han var.

Pelle var netop ude ved løkken for at efterse, at ingen af
ungkvæget var brudt ud. Da han så karlene komme stilende op
25 mod gården, spredt, som en flok kvæg i drift, anede han uråd og
løb ind. „Nu kommer karlene ansættende far!“ hviskede han.

„Da gør de vel ikke det?“ svarede Lasse og kom til at ryste.

Forvalteren gik og bar sager fra sit værelse ned i ponyvognen,
han skulle køre til bys. Han havde favnen fuld da Erik kom
30 søgende gennem den store åbne port dernede, med fordrejet
ansigt og en stor bredbladet kniv i hånden. „Hvor djævlens er
han?“ sagde han højt og gik en gang rundt om sig selv med
sænket hoved, han lignede en ond tyr. Så søgte han op gennem
stakittet, lige mod forvalteren.

35 Det gav et sæt i forvalteren da han så ham – og derude
gennem porten kom de andre halsende. Han målte afstanden

tredje slæts kløver:
tredje gang kløve-
ren (eller en anden
plante) bliver slået
det samme år

slængte: smed,
kastede

frynede: rynkede på
næsen, så sur ud

kom i drift: bevæ-
gede sig

ansættende: farende
(i fjendtlig hensigt)

en svingel af ham-
melstokken: ham-
melstokken eller
hamlen er det sæt
af tværstænger for-
an på en hestevogn,
hvortil trækdyrene
forbindes med reb.
Svinglen er de
enkelte bevæge-
lige tværstænger,
som rebet – eller
læderremmen – er
fastgjort til

dræt: seletøj

mat: svagt, uden
kraft

rullekælderen:
kælderen, hvor
rullen havde sin
plads. Ved hjælp af
rullen glattede man
vasketøjet

hopningen: hop-
periet

saføjddans: Sankt
Vejtsdans, nervøse,
urolige bevægelser,
ansigtstrækninger,
hovedrysten

fældet: bøjet,
sænket

gjalrede: skreg op,
larmede

fjanteri: pjank,
fjolleri

lyd: fejl

røgterkammer:
kammeret, hvor
drengen, der passer
dyrene, bor

månen var i tilta-
gende: når månen
gradvist bliver
mere synlig

til trappen, men tog sig i det og gik Erik i møde; holdt sig bag om en arbejdsvogn og havde øje med hver af Eriks bevægelser, mens han søgte sig et våben. Erik fulgte ham rundt om vognen; han gik og skar tænder, blikket stak skråt op nedefra.

5 Forvalteren gik rundt og rundt om vognen og foretog halve bevægelser, han kunne ikke få samling på sig. Men så kom de andre op nede fra og spærrede vejen for ham. Han blev hvid i ansigtet af skræk, rev en svingel af hammelstokken og satte med et stød vognen løs på flokken så de tumlede af vejen. Der
10 blev åbent rum mellem ham og Erik, og Erik sprang som en fjerder frem over drætten, med kniven i kort hug. Midt i springet traf svingelen ham i hovedet, knivstikket ramte forvalteren i skulderen, men det var mat; kniven skrabede ned ad hans side idet Erik sank til jorden. De andre stod og gloede forstumlet.

15 „Bær ham ned i rullekælderen!“ råbte forvalteren bydende; de smed deres knive og adlød.

Henne ved posten stod Pelle og småhoppede. Kampen havde sat hans blod i det forfærdeligste oprør; Lasse måtte tage et fast tag i ham, fordi det så ud som ville han kaste sig midt op
20 i slagsmålet. Da så den store stærke Erik sank død til jorden for et slag i hovedet, kom hopningen over ham som kunne det være saføjddans. Han stod og sprang med fældet hoved og lod sig dratte dødt gennem luften, mens han gjalrede en kort uophørlig latter. Lasse talte ham vredt til, fordi han syntes det
25 var noget utilbørligt fjanteri. Så holdt han ham fast i sine arme, og den lille fyr rystede over hele kroppen og ville frigøre sig, for at blive ved med sin hoppen.

„Han har fået lyde,“ sagde Lasse grædende til husmands-
konerne. „Herre Jesus hvad skal jeg gamle mand gøre?“ Han
30 bar ham ned i røgterkamret, trist til sinds fordi månen var i tiltagende – så fortog det sig aldrig!

Nede i rullekælderen baksede de med Erik, hældte brændevin i munden på ham og vaskede hans hoved med eddike. Kongstrup var jo ikke hjemme, men fruén var selv dernede,
35 hun gik og vred hænderne og forbandede Stengården – sit eget barndomshjem! Stengården var blevet til et helvede med

løde; holdt sig bag
 Eriks bevægelser,
 rundt om vognen;
 nedefra.

en og foretog halve
 ig. Men så kom de
 am. Han blev hvid
 elstokken og satte
 nlede af vejen. Der
 sprang som en fje-
 ug. Midt i springet
 ramte forvalteren i
 de ned ad hans side
 gloede fortumlet.
 orvalteren bydende;

ede. Kampen havde
 Lasse måtte tage et
 n kaste sig midt op
 sank død til jorden
 er ham som kunne
 ed fældet hoved og
 an gjalrede en kort
 fordi han syntes det
 am fast i sine arme,
 og ville frigøre sig,

lende til husmands-
 e mand gøre?" Han
 s fordi månen var i

Erik, hældte bræn-
 hoved med eddike.
 en var selv dernede,
 le Stengården – sit
 et til et helvede med

mord og liderlighed! sagde hun, uden at bryde sig om at de stod omkring hende og hørte hvert et ord.

Forvalteren var jaget af sted i ponyvognen for at hente læge og melde det passerede for livs og døds skyld. Konerne stod om posten og sladrede, karle og piger drev forvirrede om, der var ingen der gav ordrer. Men så kom fruén frem på trappen og så vist på dem en stund, og de fandt hver til sit. Der var bid i de øjne! De gamle koner skuttede sig og tog fat – det mindede så hyggeligt om gamle dage, da Stengårdsbonden fra deres ungdom kom farende og så gal ud af øjnene når de drev den af.

Inde på kamret sad Lassefar over Pelle, der lå og muntrede sig i vildelse så det var både til at le og græde over.

Det lykkes som ung mand Pelle at komme bort fra både Stengården og øen. I København slutter han sig til socialisternes kamp for frihed og social retfærdighed. For hvad han har set og oplevet på Stengården, glemmer han ikke.

vist: bestemt

skuttede sig: fore-
 tage trækninger
 med overkroppen
 pga. kulde eller
 uhygge